

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

"שאו את ראש כל עדת בני ישראל" (במדבר א', ב')
(כמה פעמים נספרו, מתי, כיצד ולאלו מטרות)

מניין ראשון - ביציאה ממצרים

בפעם הראשונה שמובא מספרם, הוא בפרשת 'בא' ביציאתם ממצרים, ככתוב: "וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמֶסֶס סִכְתֵּהָ כִּשְׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רְגְלֵי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף" (שמות י"ב, ל"ז). אמנם, הם לא נצטוו שם לעשות מפקד, אלא שהתורה מציינת את מספרם. **ויש להבין: א.** מאיזה גיל נכללו במספר זה ועד איזה גיל. **ב.** מה פשר הביטוי **המשוער** - 'כשש מאות אלף רגלי', ומדוע לא נכתב המספר המדויק?
מטרת מנין זה היה לדעת **'המזרחי'**: "כשיצאו ממצרים מנאן כדי להודיע ברכתן, שבשבעים נפש ירדו, ובשש מאות אלף יצאו".

מאיזה גיל נכללו במספר זה

'רש"י' אומר שם: "הגברים - מבן עשרים שנה ומעלה". ומסביר **'המזרחי'** שהמספר היה מגיל עשרים, כי הספירה שהיתה לאחר יום הכיפורים, והיא היתה תרומת האדנים ע"י שנתנו מחצית השקל, היתה לאחר כחצי שנה מצאתם מארץ מצרים בחודש ניסן, ושם נספרו מגיל עשרים, והמספר היה מאד דומה לכאן של שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמישים. ולא יתכן שמספר בני ישראל ביציאתם ממצרים היה למשל מגיל שלשה עשרה שנחשב כבר **'לאיש'**, כי מגיל זה היו כשש מאות אלף, ולא יתכן שגם מגיל עשרים היו כמספר הזה, ולכן **'רש"י'** העלה סברה שגם ביציאתם ממצרים נכללו במספר זה רק מבן עשרים שנה ומעלה.

עד איזה גיל נכללו במספר זה

לכאורה, **משמע**, שמספר זה כלל גם את הזקנים מגיל ששים ומעלה, שהרי נאמר - **'לבד מטף'** ונראה שהכוונה מלבד אלו שהיו פחות מגיל עשרים המוגדרים **'כ"טף'**, אך לא מיעט את אלו שהיו יותר מבני ששים. אך בעל **'העמק דבר'** אומר שבמספר זה נכללו רק **מבני עשרים ועד ששים**: "לבד מטף. בכלל טף המה הזקנים והנשים והילדים. וטף מלשון טפל".

ומציין למשנה במס' **'תענית'** (פ"ג מ"ד): "איזהו דָּבָר? עיר המוציאה חמש מאות רגלי, ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה", ואומר על זה **'ירושלמי'** (ט"ו ע"ב): "בחורים אבל לא זקנים". וכן נפסק **'בשו"ע'** או"ח (סי' תקע"ו סעי' ב'): "ואין הנשים וקטנים וזקנים ששבתו ממלאכה בכלל מנין אנשי המדינה לענין זה".

וב'ביאור הגר"א' אומר שם שלענין זקנים יש ללמוד ממס' **'בבא בתרא'** (קכ"א ע"ב) לגבי השאלה האם חלה גזירת המיתה בעקבות חטא המרגלים על יותר מבני ששים: "אלא אמר רב אחא בר יעקב לא נגזרה גזירה לא על פחות מבן עשרים ולא על יתר מבן ששים. לא על פחות מבן עשרים דכתיב מבן עשרים שנה ומעלה, ולא על יתר מבן ששים גמר ומעלה ומעלה מערכין, מה להלן יתר מבן ששים כפחות מבן כ', אף כאן יתר מבן ששים כפחות מבן עשרים".

ואם כל זה, נראה שעדיין יש מקום לשאול, **שה'ירושלמי'** מדבר על מגפת דבר, והגמ' במס' **'בבא בתרא'** מדברת על אלו שנגזרה עליהם מיתה בעקבות חטא המרגלים, והלימוד הוא מגזירה שווה מערכין, אך בשני מקורות אלו לא נאמר שגם מספר היוצאים ממצרים היה רק מבן עשרים עד גיל ששים, וא"כ מנין לנו זאת? ובמיוחד לדברי **'אבן עזרא'** שמשמע מדבריו שהיה צריך לציין גם את מספר הנשים, אך אין צורך בכך כי הוא תואם בצורה כללית את מספר הגברים.

פשר הביטוי - כשש מאות אלף

'רבנו בחיי' אומר שהלשון מורה על כך שלא היו שש מאות אלף שלמים, ומפני שהתורה לא הזכירה את המספר המדויק, נראה לומר **שלא היו חסרים כי אם אחד**, והתורה לא רצתה להזכיר מספר חסר לכן העדיפה, לכתוב בנוסח זה - **'כשש מאות אלף'**. ומוסיף שמצא **'בפרקי רבי אליעזר'** (פרק ל"ט) כשעלו ישראל ממצרים נתיחסו כל הגברים **ששים ריבוא חסר חד**, מה עשה הקב"ה נכנס במנין עמהם ועלה מספרם ששים ריבוא, הוא שנאמר (בראשית מו, ד) **'ואנכי אעלך גם עלה'**.

מנין שני - לאחר חטא העגל

בפרשת **'כי תשא'** לאחר חטא העגל נאמר: "ויעשו בני לוי כדבר משה, ויפל מן העם ביום ההוא **כשלושת אלפי איש**" (שמות ל"ב, כ"ח). **'רש"י'** בתחילת פרשת **'במדבר'** מגדיר זאת כפעולה של מנין בני ישראל: "וידבר. במדבר סיני. באחד לחדש. מתוך חבתן לפניו מונה אותם כל שעה, כשיצאו ממצרים מנאן, **וכשנפלו בעגל מנאן לידע מנין הנותרים**, וכשבא להשרות שכינתו עליהם מנאם. בא' בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאם". אך כאן לא מדובר על מספר האנשים הקיימים, אלא מנין של אלו שמתו ומתוך כך יודעים כמה נשארו בחיים, וכדברי בעל **'שפתי חכמים'**: "דכתיב ויפל מן העם כשלושת אלפי איש ומתוך שמנה הנופלים ידע הנותרים".

ויש לברר, מדוע כאן נאמר - **'כשלושת אלפי איש'**, שמשמע שהיו בערך כמספר הזה, ולא מספר מדויק של המתים. וכן מצאנו לעיל שביציאתם ממצרים נאמר: **'כשש מאות אלף רגלי הגברים לְבַד מִטָּף'**, ולא מספר מדויק. וזה בניגוד למספר המדויק שמופיע בספירת מחצית השקל: "בקע גלגלת מחצית השקל בשקל הקדש לכל העבר על הפקודים מבן עשרים שנה ומעלה **לְשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְשִׁלְשֵׁת אֶלְפִים וְחֲמִשִּׁים**" (שמות ל"ח, כ"ו). וכן במנין שבפרשת **'במדבר'**: "אלה פקודי בני ישראל לבית אבתם, כל פקודי המחנות לצבאתם **שש מאות אלף** ושלושת אלפים וחמש מאות וחמישים" (במדבר ב', ל"ב).

ואולי, יש לומר, שבספירות האחרות מדובר בספירה בפועל שספרו את האנשים ע"י מחצית השקל או בדרך אחרת, ולכן מופיע מספר מדויק. אך בשתי הספירות הראשונות ביציאה ממצרים ולאחר חטא העגל, לא מובא שבני ישראל נצטוו לערוך מפקד, אלא שהתורה אומרת כמה היו, ואולי במקרה כזה, נאמר עם אות כ"ף הדמיון - **'כשש מאות אלף'** או **'כשלושת אלפי איש'**.

מנין שלישי - בנדבת המשכן

על מנין זה נצטוו בפרשת **'כי תשא'** ונעשה ע"י מחצית השקל שנועד למטרת האדנים, ככתוב: **(יב) כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַפְּקֻדֵיהֶם וְנָתַנוּ אִישׁ כְּפָר נִפְשׁוֹ לֵה' בַּפְּקֹד אֹתָם, וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בַּפְּקֹד אֹתָם. (יג) זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקֻדִים מִחֻצֵי הַשְּׁקָל בְּשִׁקְל הַקֹּדֶשׁ, עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשְּׁקָל מִחֻצֵי הַשְּׁקָל תִּרְוָמָה לֵה' (יד) כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקֻדִים מִבְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה יִתְּנוּ תִרְוָמָה לֵה' (שמות ל', י"ב - י"ד).**

ומספר מחציות השקל שנספרו מופיע בפרשת 'פקודי': "בַּקַּע לְגִלְגֵּלֶת מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, לְכָל הָעֵבֶר עַל הַפְּקָדִים מִבְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה וְיָמָּה לְשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים" (שמות ל"ח, כ"ו). ומשמע, שלאחר יום הכיפורים כאשר משה ירד מהר סיני וציווה על הקמת המשכן, ועל התרומות למשכן, זה היה מניינם.

ומניין זה היה זהה למניין הרביעי שהיה לאחר הקמת המשכן בחדש אייר, וכמו שאומר כאן 'רש"י': "לשש מאות אלף וגו' - כך היו ישראל, וכך עלה מניינם אחר שהוקם המשכן בספר במדבר, ואף עתה בנדבת המשכן כך היו".

תמיהה - כיצד יתכן ששני המניינים בהפרש של חצי שנה יתנו אותה תוצאה בדיוק

א. רש"י - שני המניינים היו באותה שנה - אמנם לעניין השנים שיצאו ממצרים הרי שהספירה בחדש אייר היא כבר בשנה השנייה, אך לגבי גיל האנשים השנה מתחילה בתשרי וממילא כל אלו שהיו בתשרי בני עשרים נכללו גם במניין של חדש אייר שבאותה שנה.

ב. רמב"ן - זה היה במקרה - 'רמב"ן' מקשה על 'רש"י' איך יתכן שבחצי שנה לא מתו למאות ואלפים מקהל גדול כזה. ועוד מקשה, שגיל בני אדם אינו מחודש תשרי אלא כל אחד מיום הולדתו. ולכן מסביר, שבאמת מתו, אך מצד שני חלק מבני תשע עשרה נכנסו לגיל עשרים, והשלימו הפער ויצא המקרה שיהיו אותו מספר.

ג. שפתי חכמים - המספרים לא זהים - טוען, שבעצם אין המספרים זהים, כי בתשרי מספר זה כלל גם את הלוויים, כי לכאורה גם הם נתנו לתרומת המשכן, ואילו בחודש אייר המספר הזה כלל רק את בני ישראל ואילו הלוויים התפקדו בנפרד.¹⁰ ולכן אומר, 'רש"י' בדבריו - 'כך היו ישראל' בא לומר, שגם כאן זה היה רק המספר של ישראל בדיוק כמו בפרשת 'במדבר', כי הלוויים שלא חטאו בעגל לא היו צריכים כפרה, ולא היו צריכים לתת את מחצית השקל, ויוצא שהמספר של בני ישראל עצמם ללא הלוויים היה זהה בשני המניינים.

ד. רלב"ג - הקרובים לעשרים היו שווים לקרובים לששים - לדעתו, בשני המניינים לא נמנה שבט לוי, אלא שמספר האנשים שהיו קרובים לגיל עשרים היה שווה לאלו שקרבו לגיל ששים, ובהשגחת ה' אף אחד לא נפטר, ובמנין השני אלו נכנסו ואלו יצאו, ולכן המספר הסופי היה שווה.

מנין רביעי - בהשראת השכינה

המנין הרביעי ושבנו נצטוו במפורש למנות את בני ישראל מופיע בתחילת פרשתנו פרשת 'במדבר': "(א) וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֶהָל מוֹעֵד, בְּאַחַד לַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי בַשָּׁנָה הַשְּׁנִית לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֵאמֹר. (ב) שְׂאוּ אֵת רֹאשׁ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתֵם לְבֵית אֲבֹתְכֶם, בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת כָּל זָכָר לְגִלְגֵּלֶתְכֶם. (ג) מִבְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה וְיָמָּה לְכָל יֶזְעָא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל, תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאוֹתֵיכֶם אֶתְּהָ וְאֶתְּהָרֵי." ומספר בני ישראל מלבד הלוויים שנספרו בפני עצמם היה ככתוב בפסוק מ"ו: "וַיִּהְיוּ כָּל הַפְּקָדִים שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים, וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים".

ודרך המניין - היה על ידי שקלים כמו שאומר 'רש"י': "לגלגלתם. על ידי שקלים בקע לגלגלת" (במדבר א', ב').

למטרת מניין זה נאמרו מספר סיבות:

א. חיבתו של ישראל - 'רש"י' אומר שמתוך חיבתו מונה אותם כל שעה, וכאן כשבא להשרות שכירתו עליהם מנאם. ולכאורה, יש להקשות, הרי השכינה שרתה עליהם בא' בניסן, אז מדוע ביקש למנות רק בא' באייר?

ומסביר 'מהר"י איסרלן' (בעל תרומת הדשן) שבא' בניסן שרתה שכינה לפי שעה, ובשביל זה לא היה צריך מנין, ולפי שעה נחשב לשלושים יום, ולכן לאחר שלושים יום בא' אייר שמאז רצה להשרות את שכירתו באופן קבוע, לכן היה צריך מנין דווקא אז.

ב. הכנה לכניסה לארץ - 'רשב"ם' מסביר, שמעכשיו הם צריכים לבא לארץ ישראל ובני עשרים ראויים לצאת בצבא המלחמה, ולכך צוה הקב"ה בתחלת חודש זה למנותו.

מנין חמישי ואחרון - בערבות מואב לפני הכניסה לארץ

הציווי על מנין זה מובא בפרשת 'פינחס' פרק כ"ו: "(א) וַיְהִי אַחֲרֵי הַמִּגְפָּה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן לֵאמֹר. (ב) שְׂאוּ אֵת רֹאשׁ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה וְיָמָּה לְבֵית אֲבֹתְכֶם, כָּל יֶזְעָא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל. (ג) וַיִּדְבֶּר מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֹתָם בְּעֶרְבַת מוֹאָב, עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר. (ד) מִבְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה וְיָמָּה, כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֵת מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיְצְאִים מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם".

כיצד מנו אותם

פירוש בעלי התוספות - ע"י מחצית השקל - שואל, שפסוק ד' לכאורה מיותר, כי כבר בפסוק ב' מובא הציווי שאו את ראש בני ישראל מבן עשרים שנה ומעלה. אלא בא להשמיענו - 'כאשר צוה ה' את משה'. והכוונה לציווי שה' ציווה את משה במניין הראשון שהיה ע"י מחצית השקל, כך נמנו עתה ע"י מחצית השקל.

מה היה מספרם במניין זה

מספר בני ישראל מובא בהמשך, ולפלא שכמעט לא חל שינוי מאז הספירה הקודמת לפני כארבעים שנה, רק אלף ושמונה מאות ועשרים איש פחות, למרות כל המגפות והמתים בעקבות התלונות וחטא המרגלים: "(נא) אֲלֶה פְּקוּדֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְאַלְף, שִׁבְעֵי מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים. (נב) וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. (נג) לְאֶלֶה תִּחְלַק הָאָרֶץ בְּנַחְלָה בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת".

מטרות המניין הזה:

א. רבנו בחיי - לדעת את הנותרים, ולהחזירם במניין - מביא שתי סיבות ממדרש 'תנחומא': א. משל לרועה שנכנסו זאבים לתוך עדרו והרגו בהן, והוא מונה אותן לידע מנין הנותרות. ב. ועוד שבתחילה נמנו כשיצאו ממצרים עכשיו שהגיע עת פטירתו והוצרך להחזיר לו צאנו מחזירן במניין.

ב. חזקוני - בכדי לדעת למי לחלק את הארץ: "כדי לחלוק להם את הארץ כדכתיב לאלה תחלק הארץ וגו' לרב תרבו נחלתו והם יכנסו לארץ".

ג. כלי יקר - להודיע שלמרות המגפה נשארו ששים ריבוא - יש צורך במניין זה בכדי להודיע שאע"פ שנפלו כ"ד אלף מכל מקום נשארו ס' רבוא, כי אין בני ישראל בשלימות אלא אם כן ישנם ששים ריבוא, כי אין לומר ברכת ברוך חכם הרזים כי אם הרואה ס' רבוא (ברכות נח). ע"כ בא להודיע שבכניסתם לארץ היו אוכלוסא שלימה.

לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד של השנה מוקדשים לע"נ לומדי הכולל: ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל. ר' אברהם הכהן בן חנוס ז"ל. ולעילוי נשמות - 'חללי נצר אחרון' שמטעם ארגון - 'עמיתים'.

השניעורים מתקיימים בבית הכנסת חניכי הישיבות - רח' מנחת שלמה 3 גני הדר פתח תקוה

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת עירובין. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לחגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net